Місячний Економічний Моніторинг України

№231, квітень 2024 року

Резюме

- Підприємства стикнулись із обмеженнями у на постачання електроенергії внаслідок російських обстрілів енергетичних об'єктів. Це стримувало приріст ВВП.
- Транспортні перевезення Укрзалізницею та через Український морський коридор зростають, що сприяє розвитку ряду секторів економіки.
- Вартість товарного експорту різко скоротилась у березні у вимірі рік до року на тлі продовження зниження цін на зерно та залізні руди.
- В березні надійшло рекордне зовнішнє фінансування у сумі 9 млрд дол. США. Половина коштів надійшла від ЄС в межах перехідного фінансування за Механізмом для України.
- Уряд ухвалив План України, який визначає пріоритетні кроки та заходи, виконання яких має стати основою для надання бюджетної підтримки з боку ЄС.
- Доходи Державного бюджету продовжують зростати, частково завдяки оподаткуванню надприбутків банків.
- В березні інфляція сповільнилась до 3,2% дпр. До цього інфляція була на такому рівні у ковідному 2020 році та до початку російської агресії у 2014 році.
- НБУ знизив ставку до 14,5% річних на фоні низької інфляції та відновлення надходження допомоги від донорів України. Втім, НБУ рухався обережно через значні ризики.
- Гривня ослабла до 39 грн за дол. США на фоні стриманих інтервенцій НБУ.

Фінансується Європейським Союзом

ІЕД готує публікацію Макроекономічного моніторингу України за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках проєкту «Економіка України під час війни та підтримка українців, постраждалих від війни».

Автори: Олександра Бетлій, Ірина Коссе, Віталій Кравчук, Вероніка Мовчан

ВВП та реальний сектор: Надалі буде сповільнення

2023 рік. Держстат оприлюднив більшість економічних даних за 2023 рік: квартальні дані з національних рахунків та місячні дані галузей промисловості, будівництва, роздрібної торгівлі та транспорту. Відповідно експерти ІЕД дещо переглянули свої оцінки зміни реальної доданої вартості за галузями економіки у 2023 році, хоча річний показник приросту реального ВВП за оцінкою Держстату був близьким до оцінки ІЕД: 5,3% у Держстату порівняно з 5,2% в ІЕД.

Попередні оцінки ІЕД були занадто песимістичні для переробної промисловості, виробництва електроенергії, будівництва та транспорту. Водночас темпи приросту реальної ВДВ в добувній промисловості, торгівлі та секторі «інші», який у ІЕД включає сектори ділових послуг та державне управління і оборону, виявилась гіршою, ніж наша оцінка.

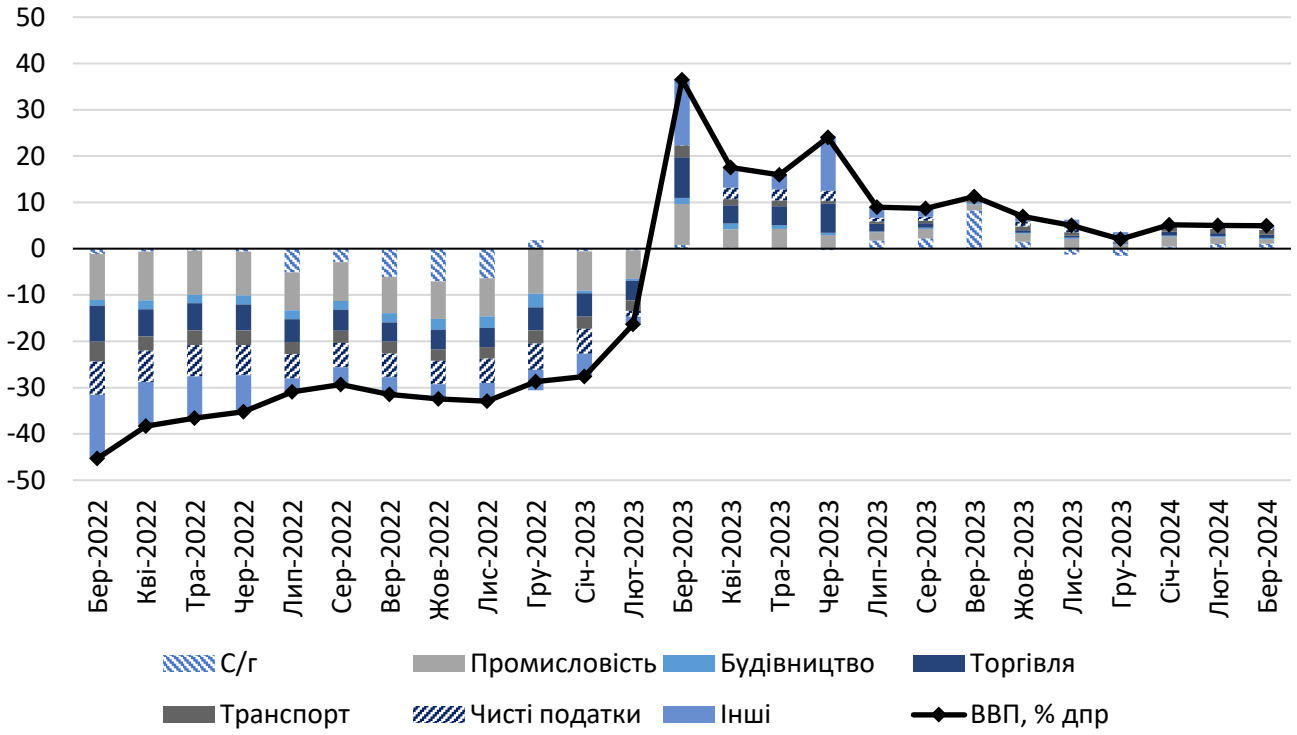
2024 рік: Нові дані викликали потребу переглянути оцінки ІЕД за січень-лютий 2024 року. За нашою оцінкою реальний ВВП зріс на 5,2% дпр у січні та 5,0% дпр у лютому.

Приріст реальної ВДВ у переробній промисловості, за нашими розрахунками, сповільнився до майже 11% дпр в березні порівняно з 17% дпр в січні. За опитуванням ІЕД, зросла важливість такої перешкоди діяльності підприємств, як «доступ до електроенергії». Це пов'язано з російськими обстрілами теплових та інших електростанцій: більшість з них припали на останній тиждень місяця. За оцінкою реальна ВДВ в галузі виробництва електроенергії скоротилась на 2% дпр і очікується більше падіння в квітні.

Реальна ВДВ в транспорті продовжувала зростати на понад 20% дпр, тоді як приріст в торгівлі сповільнився до 4,6% дпр. Будівництво продовжувало зростати, зокрема завдяки будівництву фортифікаційних споруд, що фінансують з бюджету.

В цілому, в березні реальний ВВП за оцінкою сповільнився до 4,9% дпр. Однак в квітні очікуємо сповільнення зростання як наслідок проблем з доступом до електроенергії через масивні руйнування генерації.

Рисунок 1: Внески до реального ВВП, в.п.

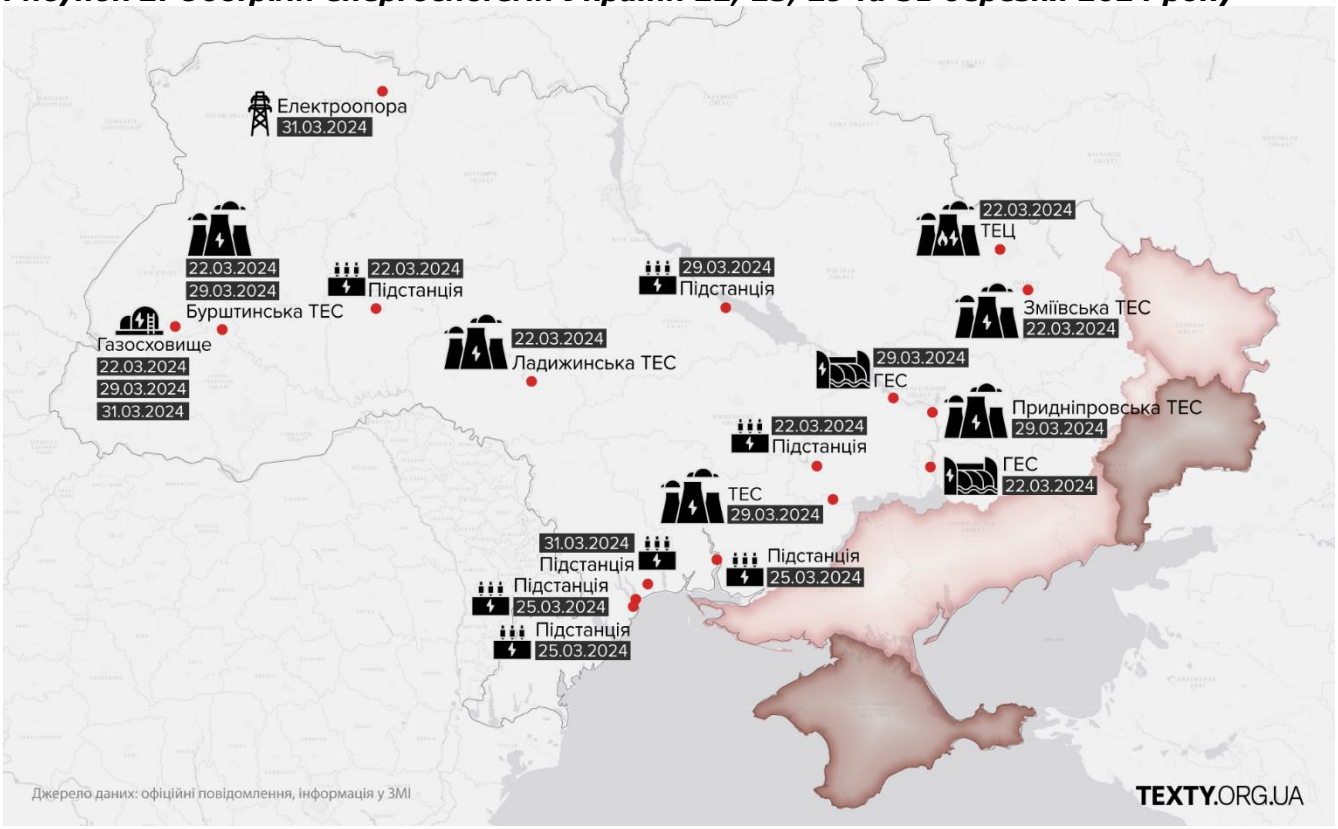
Джерело: оцінка ІЕД, зроблена за підтримки Програми USAID "Конкурентоспроможна економіка України"

Енергетика: росія зруйнувала велику частку маневрових потужностей України

Електроенергія. В другій половині березня – на початку квітня росія масовано атакувала українські теплові та гідроелектростанції. Маневрова генерація електроенергії в Україні зазнала значних втрат, були пошкоджені або знищені Зміївська ТЕС, Придніпровська ТЕС, Ладижинська

ТЕС, Бурштинська ТЕС, Криворізька ТЕС, Курахівська ТЕС, Трипільська ТЕС, Харківська ТЕЦ-5, ДніпроГЕС та Дніпроджержинська ГЕС, всього понад 6 ГВт потужності. За словами виконавчого директора ДТЕК Дмитра Сахарука, до 80% потужностей компанії пошкоджено або зруйновано. Через ці втрати «Укренерго» довелося вводити обмеження на постачання електроенергії в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Кіровоградській, Харківській, Одеській, Хмільницькій, Полтавській та Сумській областях. Також відбувались аварійні відключення. Баланс в енергосистемі підтримується аварійною допомогою сусідніх країн та імпортом електроенергії. Втім у деякі години меншого попиту у системі є надлишок потужності і доводиться вводити обмеження на роботу об'єктів ВДЕ

Рисунок 2: Обстріли енергосистеми України 22, 25, 29 та 31 березня 2024 року

Джерело: texty.org.ua

З огляду на дефіцит електроенергії та незвичайно теплу весну, багато українських міст вирішили достроково завершити опалювальний сезон. Деякі міста також зупиняли роботу електротранспорту. На два тижні раніше запланованого терміну після ремонту був підключений один з блоків Хмельницької АЕС. Проте втрачену потужність виробництва електроенергії буде неможливо повністю відновити за ремонтну літню кампанію, відбудова вимагатиме значних коштів, обладнання та часу. «Укренерго» закликає підприємства вкладатися в генерацію електроенергії, щоб підстрахуватися від відключень.

Газ. 1 квітня «Нафтогаз» розпочав сезон закачування газу у підземні сховища. Впродовж опалювального сезону 2023/2024 років для українських споживачів було відібрано з ПСГ 6,7 млрд куб. м природного газу. Загалом сезон відбору газу тривав 145 днів.

Наприкінці березня росія кілька разів вдарила по району міста Стрий на Львівщині, де розташоване велике газосховище. За офіційними повідомленнями, великих пошкоджень системи зберігання та передачі газу вдалося уникнути.

Вугілля. Попри воєнні ризики, обстріли, знеструмлення та нестачу персоналу від початку року обсяги видобутку вугілля на державних шахтах України за підсумками березня зросли на 24% порівняно з січнем до 221 тисячі тонн. Зростання видобутку вугілля дозволило накопичити на кінець березня майже 1 млн 208 тисяч тонн вугілля на складах ТЕЦ і ТЕС, що на 508 тисяч тонн більше, ніж передбачалося планом Кабміну.

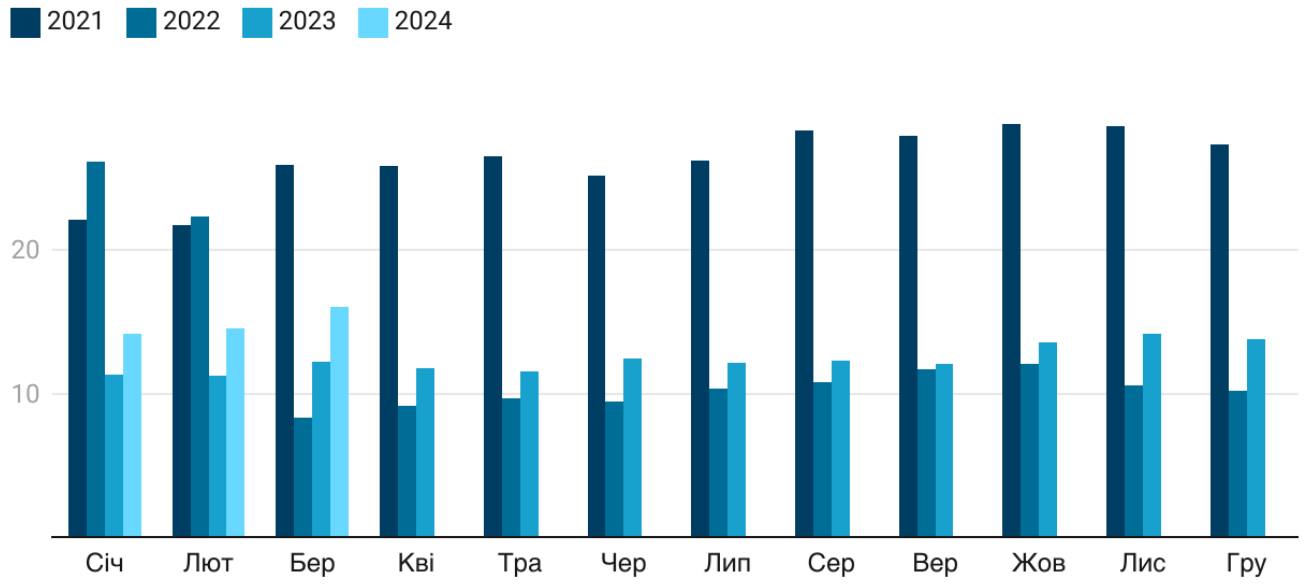
Транспорт: Український морський коридор нарощує обсяги попри обстріли портової інфраструктури

Морський транспорт. Українським морським коридором 1-28 березня було експортовано 6,3 млн т вантажів, з них 4,2 млн т агровантажі. Для порівняння, в березні 2023 року «зерновим коридором» було експортовано 3,9 млн т вантажів (агропродукції). Всього за час роботи коридору експортовано 33,8 млн т вантажів, з них найбільше вантажів обробили оператори порту Південний (14,3 млн т), в порту Чорноморськ перевантажили 11,4 млн т вантажів, в порту Одеса - 8,1 млн т.

На початку квітня до порту Одещини зайшло перше з початку війни судно з контейнерами. Першопроходцем став корабель «T Mare» під прапором Панами: 4 квітня він вирушив у зворотний шлях до румунського порту Констанца. Раніше через порти Одеси імпортували невеликі обсяги насипних вантажів, таких як технічна сіль та добрива. Можна очікувати на поступове відновлення імпорту до одеських портів, хоча загрози безпеці судноплавства зберігаються. 6 квітня припортова інфраструктура Одеси була обстріляна балістичною ракетою. Також росіяни обстрілюють порти Придунав'я.

Залізничний транспорт. «Укрзалізниця» перевезла в березні 16 млн тонн вантажів, що на 10% більше, ніж в лютому, та на 31% більше, ніж в березні 2023 року. Обсяги перевезення в напрямку західного кордону та портів склали 8,7 млн т (3,4 млн т до кордону та 5,3 млн т до портів). У внутрішньому сполученні було перевезено 7 млн т, що на 11% більше березня 2023 року. Імпортні перевезення зросли на 65% дпр й становили 808,3 тис. т. Обсяги перевезень могли б бути більшими, якби не російські обстріли. Через повітряні тривоги в Одеській області та перебої з енергоживленням припортові станції «Укрзалізниці» були змушені простоювати сумарно близько п'яти діб. Крім того, перебої в роботі портів Великої Одеси призвели до збільшення накопичення вагонів на цих станціях до 8772 одиниць станом на 29 березня.

Рисунок 3: Перевезення вантажів залізницею, млн т

Джерело: «Укрзалізниця»

Автомобільний транспорт. Польські протестувальники продовжують блокувати рух вантажівок на ПП «Рава-Руська», «Угринів» та «Ягодин». На всіх цих напрямках польські фермери не пропускають вантажні транспортні засоби у бік Польщі. У бік України дозволяють проходити кільком вантажівкам на годину. Станом на 4 квітня загалом на цих напрямках у чергах стоять понад 400 вантажівок. Блокування пункту пропуску «Угринів» тимчасово було припинене з 28 березня по 2 квітня.

Черги спостерігаються і на розблокованих 20 березня напрямках. Станом на ранок 4 квітня на ПП «Краківець» у черзі стояло близько 550 вантажівок, у напрямку «Шегині» — 450 транспортних засобів.

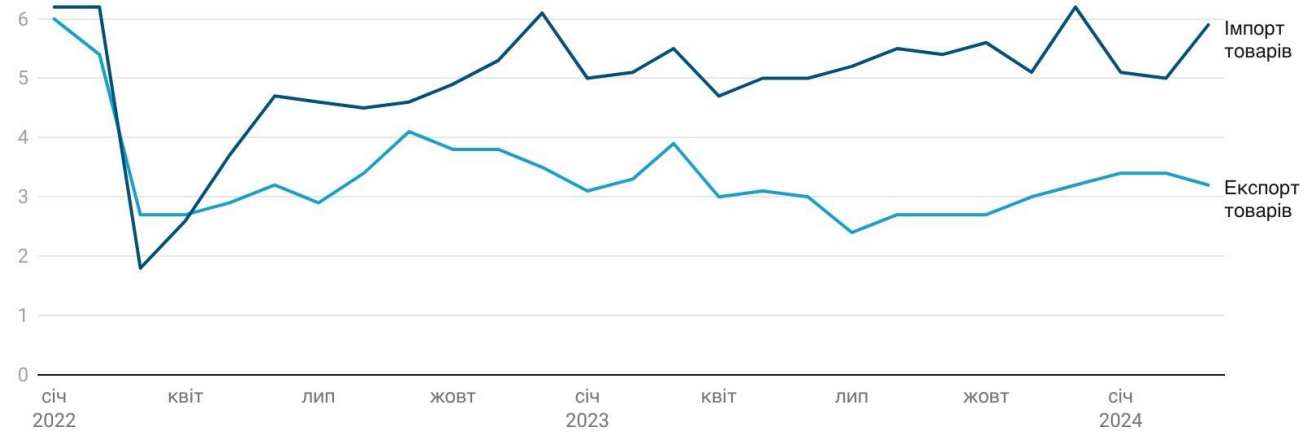
На початку квітня Україна та Угорщина погодили відкриття пункту пропуску «Велика Паладь – Надьгодош» для легкового транспорту та можливість руху порожніх вантажівок масою понад

7,5 тонн на пункті пропуску «Лужанка – Берегшурань». Крім того, планується відкриття нового українсько-румунського пункту пропуску «Біла Церква – Сігету Мармацією».

Зовнішня торгівля: Низькі ціни призвели до падіння експорту

У березні 2024 року знову почав зростати дефіцит торгівлі товарами. За попередніми даними Державної митної служби, березневий експорт товарів склав 3,2 млрд дол. США, скоротившись на 16% у вимірі рік до року, тоді як імпорт виріс на 7% дпр до 5,9 млрд дол. США. Це призвело до формування дефіциту на рівні 2,7 млрд дол. США, що близько до пікових показників 2023 року. В цілому у першому кварталі експорт товарів був 10,0 млрд дол. США (-2% дпр), імпорт 16,0 млрд дол. США (+3% дпр), а отже дефіцит торгівлі склав 6,0 млрд дол. США.

Рисунок 4: Торгівля товарами України, 2022-2024, млн дол. США

Джерело: Державна митна служба України, UN ComTrade

Важливим фактором скорочення експорту було продовження зниження експортних цін, що затьмарило ефект відновлення морських перевезень, у тому числі непродовольчих товарів, завдяки яким у першому кварталі фізичні обсяги експорту виросли на 31%. Зокрема, ціни на чотири з п'яти основних товарів українського експорту, на які у першому кварталі припадало 51% від загального обсягу, суттєво знизились порівняно з попереднім роком. Експортна ціна кукурудзи зменшилась на 25% дпр, таке саме падіння спостерігалось для ціни соняшникової олії, а ціна на пшеницю впала на 18%. Продовження часткового блокування кордону з боку Польщі залишався ще одним негативним фактором, що впливав як на експорт, так й на імпорт.

Рисунок 5: Структура експорту товарів України, топ 5 товарів

Джерело: Державна митна служба України, UN ComTrade. Примітка: зміна ціни – це зміна середньої вартості тонни експорту

Державний бюджет: В березні надійшла рекордна сума міжнародної допомоги

Фінансування. У березні після двох місяців низького зовнішнього фінансування в Державний бюджет надійшло майже 9 млрд дол. США від міжнародних партнерів. Так, найбільше фінансування у сумі 4,5 млрд євро надійшло від ЄС як перехідне фінансування за Механізмом для України (Ukraine Facility), що передбачає сукупну допомогу у розмірі 50 млрд євро на чотири роки. Механізм складається з трьох складових: 38,3 млрд євро бюджетної підтримки (на пріоритетні необоронні видатки), майже 7 млрд євро інвестиційного фонду (гарантії, інвестиції), майже 4,8 млрд євро технічної та адміністративної підтримки, що включає також субсидію на сплату відсотків за кредитами ЄС Україні. У 2024 році планується отримати 16 млрд

євро в межах бюджетної підтримки. У квітні очікується надходження 1,5 млрд євро, для чого Україна повинна виконати п'ять зобов'язань (три вже виконано). У травні є сподівання, що ЄС надасть ще 1,9 млрд євро за схвалення Єврокомісією та Радою ЄС Плану України. Якщо Україна виконає всі зобов'язання в межах Ukraine Facility, то зможе отримати у 2024 році 19,6 млрд євро бюджетної підтримки.

У березні уряд ухвалив План України, який має стати основою для надання бюджетної підтримки за Механізмом для України. Він визначає перелік реформ та заходів, виконання яких буде оцінюватись Єврокомісією та Радою ЄС, і за позитивної оцінки за кожний виконаний індикатор Україна отримуватиме наперед визначену суму фінансування. При цьому, Механізм є досить гнучким: у випадку невиконання заходу у початковий строк Уряд матиме додатково рік на його впровадження, що дасть можливість не втратити кошти. Всього в Плані України передбачено 135 загальних індикаторів за 69 напрямками реформ, а також 16 інвестиційних індикаторів, що покликані зміцнити макрофінансову стабільність України, модернізувати економіку, наблизити членство в ЄС та збільшити потенціал для зростання. Разом з тим, цей План не є всеохопною програмою уряду, а радше переліком пріоритетних кроків.

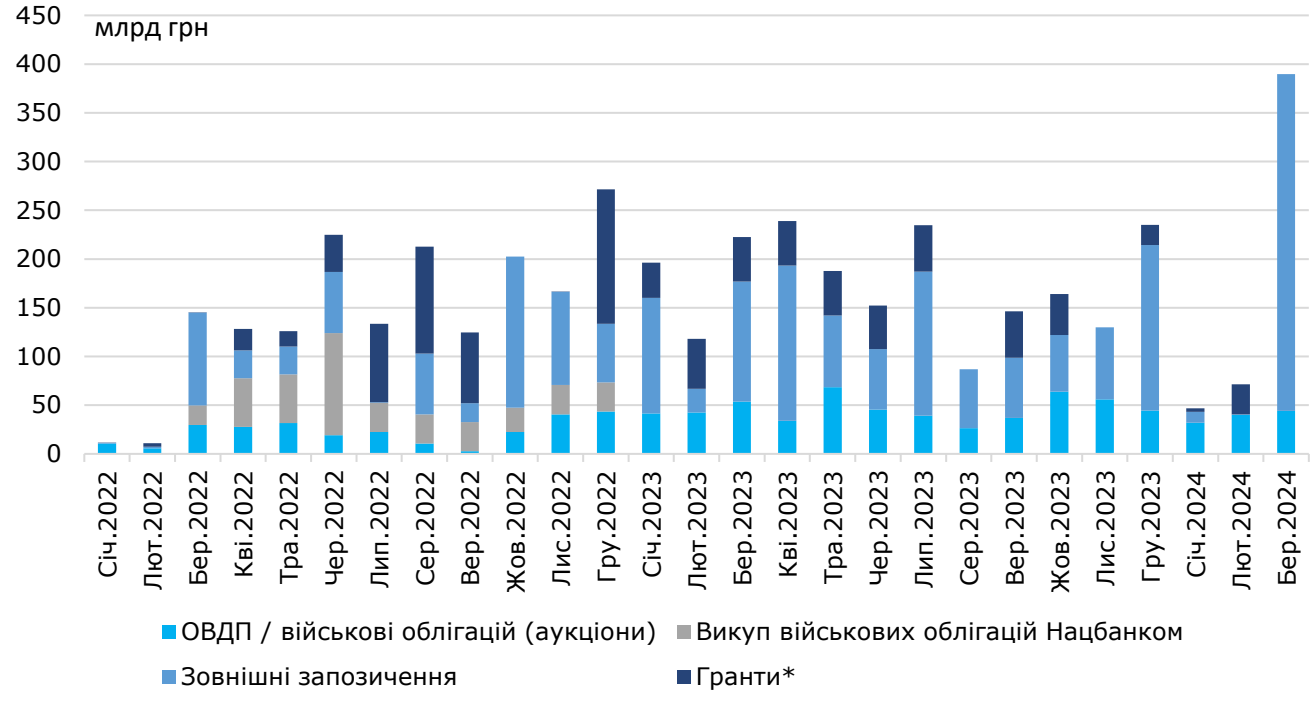
Також в березні Світовий банк надав Україні позику на суму 1,4 млрд дол. США під гарантії Японії та Великобританії (відповідно 0,9 млрд дол. та 0,5 млрд дол.). Кошти було надано в межах інструменту позики на підтримку політики розвитку та відновлення (DPL). Цьому передувало ухвалення трьох законів: про корпоративну реформу, про реформу ринку капіталу та про електронні аграрні ноти.

Також в березні надійшло 880 млн дол. США від МВФ завдяки рішенню Ради МВФ про затвердження третього перегляду програми. При цьому, в програму не додали нові структурні маяки, але відтермінували виконання кількох з наявних. Найближчим часом найскладнішим виглядає ухвалення закону про перезавантаження БЕБ.

Канада надала 1,5 млрд дол. США у формі СПЗ. Це поки що єдина держава, яка використовує СПЗ для надання допомоги Україні через спеціальний рахунок МВФ.

Водночас у березні Україна не отримала безповоротної зовнішньої фінансової підтримки, адже США досі не затвердили допомогу Україні, яка до цього надавалась у формі грантів. Втім Україна змогла наростити запозичення від розміщення ОВДП. В березні було залучено 44 млрд грн на внутрішньому ринку. Всього за перший квартал 2024 року роловер ОВДП становив 129%. Ставки доходності залишились на високому рівні, а частина ОВДП була номінована в іноземній валюті.

Рисунок 7: Фінансування та гранти, які надійшли в державний бюджет, млрд грн

Примітка: * гранти є частиною доходів бюджету, які обліковуються за кодом 42000000 «Офіційні трансферти від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ».
Джерело: Мінфін, openbudget.gov.ua

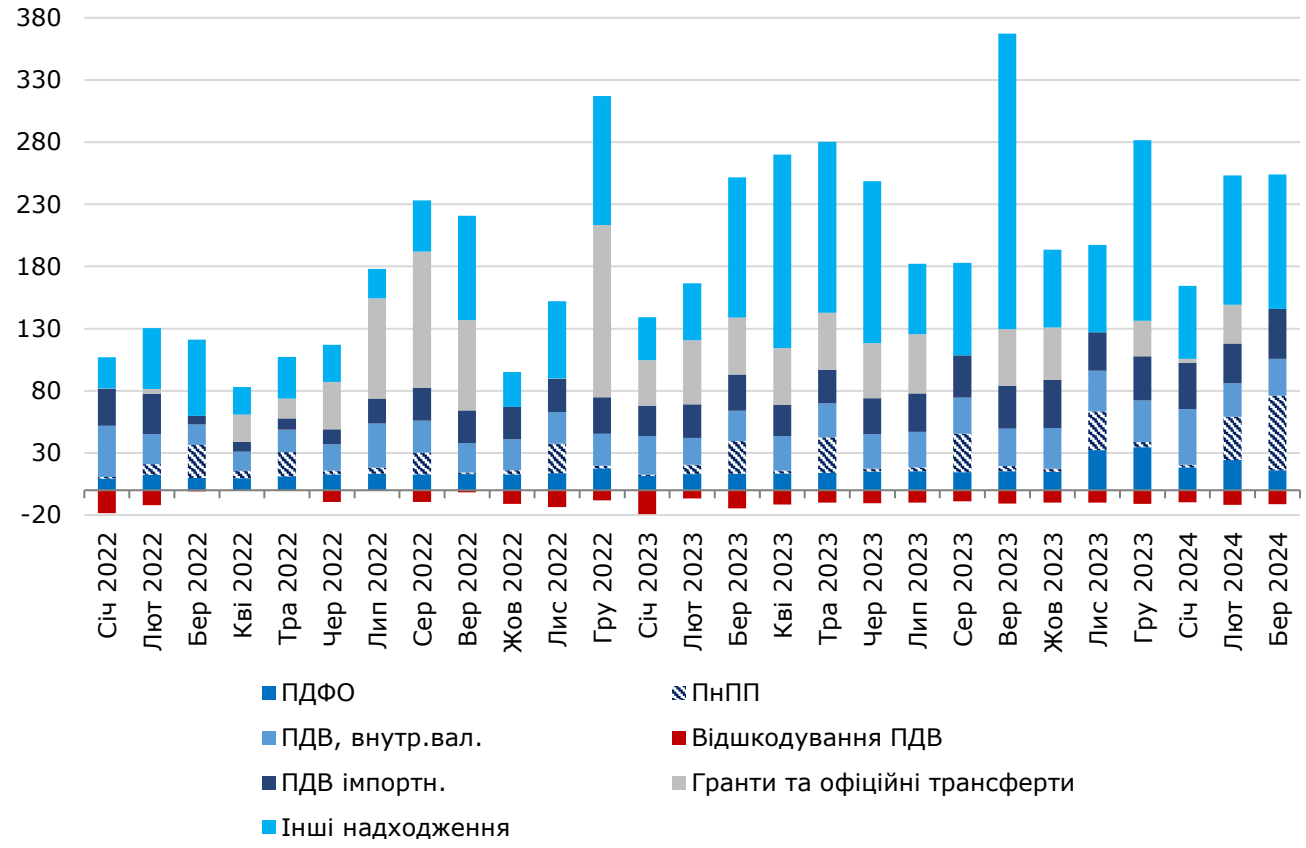
Доходи. Доходи Державного бюджету у березні становили 243 млрд грн (за попередніми оцінками), з яких 164 млрд грн доходи загального фонду. При цьому відсутність грантів призвела до падіння доходів порівняно з лютим.

Водночас рекордними були доходи від податку на прибуток підприємств (ПнПП). Вони становили 60,1 млрд грн, з яких 23,5 млрд грн надійшло від вищого оподаткування надприбутків банків. Так, в кінці 2023 року парламент погодився з ініціативою уряду оподаткувати понаднормові прибутки банків: 50% з прибутків 2023 року та 25% з прибутків 2024 та наступних років (звичайна ставка ПнПП - 18%).

Сильніший попит сприяв збільшенню валових доходів від внутрішнього ПДВ на 12% дпр. При цьому, відшкодування ПДВ залишилось на рівні попередніх місяців, хоча і було меншим за березень 2023 року, коли уряд погашав заборгованість.

Імпортний ПДВ досяг рекордного (у номінальному виразі) рівня у сумі 40,1 млрд грн, що на 36,9% вище, ніж в березні 2023 року. Цьому сприяло зростання імпорту залізницею, імпорт морем, а також порівняно менші блокування кордону польськими фермерами.

Рисунок 6: Доходи Державного бюджету, млрд грн

Примітка: попередні дані за лютий 2024 року, в яких надходження від ПнПП включають також дивіденди.
Джерело: Міністерство фінансів, openbudget.gov.ua

В цілому, у березні фактичні доходи, які адмініструє Державна податкова служба, були вищими за розпис на 9,8 млрд грн або на 10% в березні або ж на 13,4% (33 млрд грн) за перший квартал. Доходи, які адмініструє Держава податкова служба були близькими до розпису в березні, але за перший квартал перевищили розпис на 6,3% (або 8,1 млрд грн). Доходи від митниці могли би бути ще вищими за умові відсутності блокування кордону польським бізнесом.

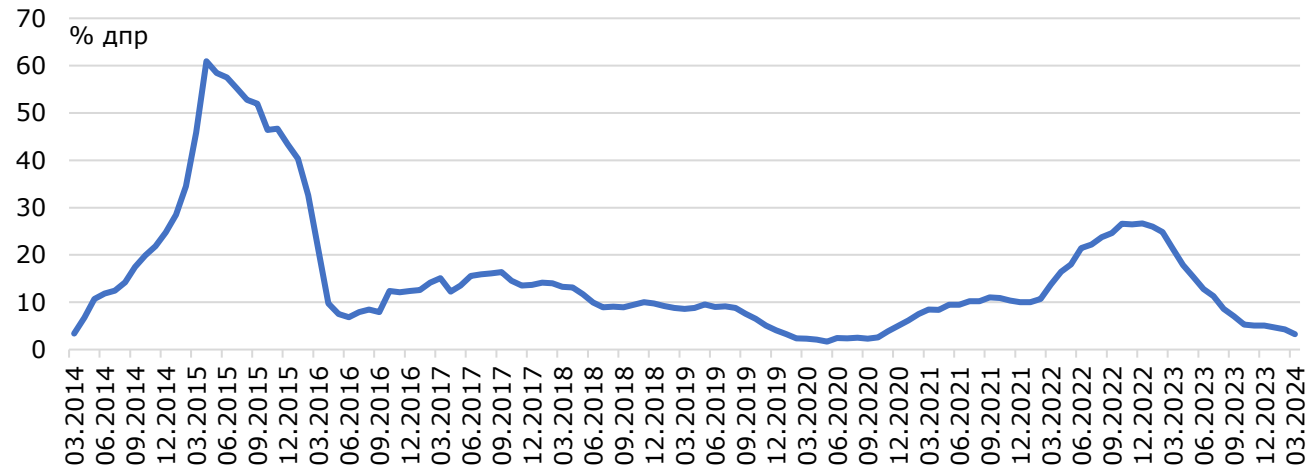
Видатки. Видатки загального фонду Державного бюджету зросли в березні на 19% дпр. Водночас вони були меншими за середній показник березня-листопада 2023 року, а також нижчими за показник лютого 2024 року. Загалом, ситуація з міжнародним фінансування, а саме відсутність регулярності та передбачуваності надходження допомоги, ускладнює планування урядом видатків. Незважаючи на це уряд зараз працює над підготовкою Бюджетної декларації на 2025-2027 роки, в якій має визначити пріоритети фінансування. Бюджетну декларацію, а також середньостроковий макроекономічний прогноз уряд має розглянути до середини травня 2024 року.

Інфляція: Споживча інфляція наблизилась до 3% дпр

У березні споживча інфляція склала 3,2% дпр. Востаннє інфляція на такому рівні була у ковідному 2020 році та перед початком російської агресії у лютому 2014 року. Незвично низька інфляція відображає зниження цін на ряд товарів та стабільні ціни на ряд інших, тоді як на ряд товарів ціни зростали, але помірно. За даними Держстату порівняно із попереднім березнем подешевшали олія, овочі, цукор, яйця: це відображало кращий урожай та низькі ціни на експорт. Із непродовольчих товарів Держстат зафіксував дешевші одяг та взуття, побутову та іншу особисту техніку та авто. Це, ймовірно, відображало конкуренцію за обмежений попит на товари вибіркового споживання та зниження транспортних витрат на імпорт. Це компенсувало ослаблення гривні до долара. Також уряд тримав фіксованими ціни на більшість комунальних послуг та на залізничні перевезення. Втім, ціни на товари першої необхідності та із великою часткою витрат на працю переважно зросли (наприклад хліб, м'ясо, ліки, побутові послуги, послуги готелів та ресторанів та послуги медичних закладів). Також за останні 12 місяців Уряд підвищив тарифи на електроенергію та акцизи на тютюн і бензин.

Порівняно з попереднім місяцем споживчі ціни зросли лише на 0,5% дпм. Це відображало «технічне» зростання цін на одяг та взуття (у березні Держстат починає враховувати ціни нового сезону, які є вищими, ніж в кінці попереднього), вищі ціни на паливо, підвищення цін на нафту та нижчі ціни на яйця через збільшення пропозиції навесні. Без врахування цих чинників зростання цін становило би близько 0,2% дпм.

Рисунок 8: Інфляція споживчих цін

Джерело: Держстат

Монетарна та валютна політика: НБУ знизив ставку, а гривня дещо ослабла до долара

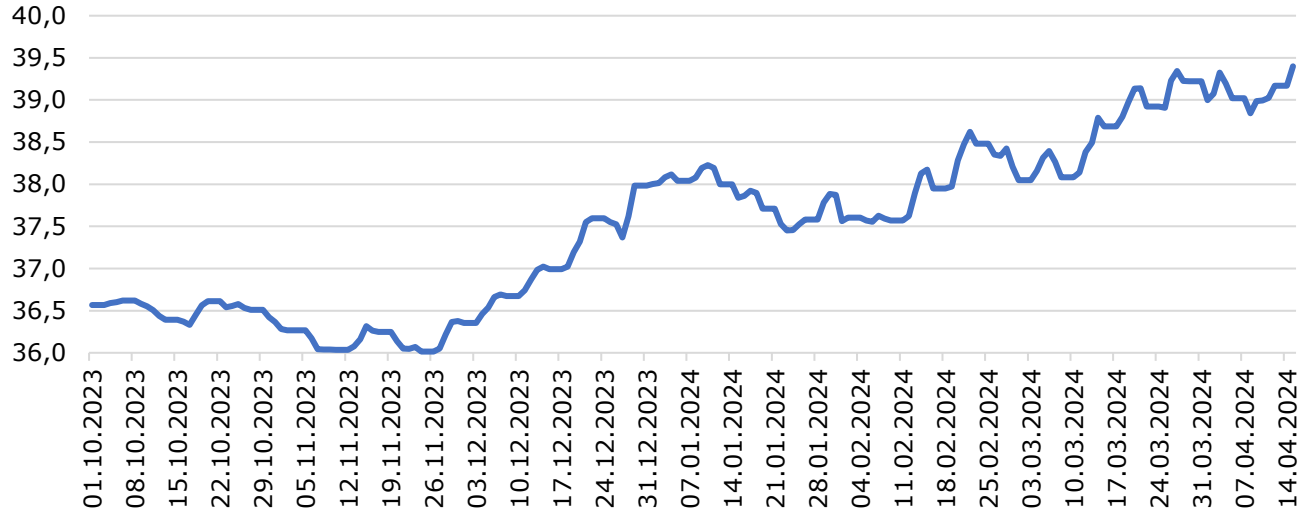
Монетарна політика. НБУ на березневому засідання з монетарної політики знизив облікову ставку та ставку за депозитами овернайт з 15% до 14,5% річних. При цьому НБУ дещо звузив коридор відсоткових ставок: ставка рефінансування НБУ та за тримісячними депозитними сертифікатами знизилась на 1,5 п.п. до 19,5% та 17,5% відповідно. Це рішення не відповідало попереднім сигналам НБУ, що він буде тримати ставки незмінними кілька місяців. Думки членів Комітету з монетарної політики розійшлись і прийняте рішення було компромісним. Частина учасників виступали за більше зниження ставки через низьку інфляцію та розблокування частини зовнішньої допомоги для України. Інші учасники наголошували на збереженні високих ризиків для економіки України.

Валютна політика. У другій половині березня обмінний курс гривні перевищив 39 грн за дол. США і стабілізувався на початку квітня. Чистий попит на готівкову валюту суттєво знизився у березні, але попит на іноземну валюту для потреб зовнішньої торгівлі зріс через сповільнення експорту та прискорення імпорту.

Інтервенції НБУ на валютному ринку залишались помірними порівняно із кінцем минулого року, хоч і дещо збільшились у другій половині березня. Це може відображати збереження ризиків щодо зовнішнього фінансування України попри надходження значних коштів до резервів у

березні. В цілому, першому кварталі 2024 року резерви НБУ зросли з 40,5 млрд дол. до майже 43,8 млрд. дол.

Рисунок 9: Офіційний курс гривні до долара США (грн за дол. США)

Примітка: Зауважимо, що значення обмінного курсу на рисунку починаються з 36 грн за дол. США
Джерело: НБУ

Контакти:

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01030 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
E-mail: institute@ier.kyiv.ua
http://www.ier.com.ua

Застереження

Ця публікація була підготовлена Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю Інституту економічних досліджень і політичних консультацій і не обов'язково відображає погляди Європейського Союзу. МЕМУ має виключно інформаційний характер. Судження, представлені у цій публікації, відображають нашу точку зору на момент опублікування та можуть бути змінені без попередження. Хоча ми доклали самих ґрунтовних зусиль для підготовки якомога точнішої публікації, ми не беремо на себе жодної відповідальності за можливі помилки. Інститут не несе зобов'язань за будь-які збитки чи інші проблеми, які виникли прямо чи опосередковано через використання будь-яких показників цієї публікації. В разі цитування обов'язковим є посилання на Інститут економічних досліджень та політичних консультацій.